

ȘCOALA POSTDOCTORALĂ A ACADEMIEI ROMÂNE

Proiect „Valorificarea identităților culturale în procesele globale” cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/89/1.5/S/59758

Sesiune științifică „Egalitate de șanse și dezvoltare durabilă în cultura europeană”, București, 14–15 decembrie 2012

Categorii și instrumente muzicale pastorale în cultura carpatică

Dr. Marian Lupașcu

Metodologie

Cercetare și documentare bibliografică, iconografică în sistem tradițional, dar și pe site-urile: YouTube, ScienceDirect, SpringerLink, Wiley Online Library, ProQuest Central, Ovid LWW High Impact Collection, Oxford Journals, Collection, American Institute of Physics, Taylor & Francis Group, SAGE, Thomson ISI – Web of Science, Scopus.

Cercetări de teren în țară:

- jud. Gorj (22–29 iul. 2011), Lelești, Runcu, Dobrița, Stănești, Obreja;
- jud. Argeș, Brașov (30 aug.–3 sept. 2011), Fundata, Fundățica, Peștera, Bran;
- jud. Vrancea (27–31 oct. 2011), Nereju, Nistorești.

Cercetări de teren în străinătate:

- Polonia, Cehia (11–23 iun. 2011), Koniakow, respectiv Roznov pod Radhostem.

Culegerile, realizate în formate digitale cu aparatura personală, totalizează aproximativ 400 fotografii, 18 ore filmare, 8 ore înregistrare audio.

Stagiu de cercetare și documentare la Budapesta, Ungaria:

Muzeul Etnografic, Arhivele Bartók, Institutul de Muzicologie, Casa Tradițiilor, Muzeul de Arte Frumoase, Muzeul Național Ungar (22 mai–20 aug. 2012).

Am studiat culegerile de folclor românesc din Bihor, Maramureș, Ugocea (Transcarpatia), Satu Mare, Cluj, Alba, Mureș, Hunedoare, Timiș, Arad, Voivodina (Alibunar și Petrovasile) realizate de Béla Bartók în perioada 1909–1917 (3004 piese identificate până în prezent). Din acest tezaur în mare parte inedit, cu valoare cultural identitară excepțională pentru patrimoniul cultural imaterial european, am adus în țară o cantitate importantă.

Din Colecția muzicală a Muzeului Etnografic:

- baza de date în format Excel pentru 2999 piese;
- aproximativ 1200 piese înregistrate audio, reprezentând în principal muzică instrumentală (de dans, doine, semnale pastorale), copii integrale pe 38 CD-uri;
- 197 transcrieri muzicale și de text (versiunea primară), scanate la rezoluție mare (între care trei pagini cu notițe).

Din Arhivele Bartók:

-83 transcrieri versiunea a II-a scanate alb-negru la rezoluție mică (între care trei pagini cu titluri) și șase fotografii personale, color, la rezoluție mare.

Urmare a rezultatelor cercetărilor și demersurilor personale din cadrul stagiului, am realizat proiectul bilateral de cercetare *Critical Edition of Béla Bartók's Collection of Romanian Folk Music*, aprobat de Academia Ungară de Științe, etapă pregătitoare pentru un viitor program de cercetare-editare-publicare (text, transcriere muzicală, sunet, imagine), cu finanțare UE.

Valorificare prin publicare a rezultatelor cercetărilor:

- *Folclorul valahilor din zona Podhale – Polonia și românilor* (8 oct. 2011, ora 22.10–23.00);
- *Folclorul valahilor din zona Beskid – Polonia și românilor* (26 noi. 2011, ora 22.10–23.00), conferințe în ciclul „Idei în nocturnă. Lumea și... muzica tradițională”, înregistrate și difuzate la Radio România Cultural (reluat de Radio România Internațional);
- *Folclorul românesc, de la cântări medievale la variante actualizate* studiu însoțit de CD audio, în curs de publicare în volumul „Forum: Rumänien”, Ed. Frank & Timme, Berlin.

Diseminare a rezultatelor cercetărilor prin comunicări prezentate în țară:

- *Categorii și instrumente muzicale pastorale în cultura carpatică* (20 oct. 2011), la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”;
- *Documente inedite de patrimoniu cultural imaterial. Culegeri de folclor românesc realizate de Béla Bartók* (28 noi. 2012), la Academia Română, în cadrul Comisiei de Folclor.

Diseminarea rezultatelor cercetărilor prin comunicări prezentate în străinătate:

- *„Doina”, specie generatoare de structuri muzicale în cultura carpatică românească* (10 oct. 2011); *Valori ale folclorului muzical românesc în cultura carpatică* (12 oct. 2011); *Instrumente pastorale în cadrul colindatului de ceată bărbătească din România și Republica Moldova* (23 oct. 2012), la Universitatea Sapienza, respectiv Accademia di Romania, Roma;
- *Folclorul românesc, de la cântări medievale la variante actualizate* (5 dec. 2011) la Universitatea din Viena;
- *The Alpine Horn in the Carpathian Pastoral Culture* (14 iun. 2012) la Academia de Muzică „Franz Liszt”, Budapesta.

BUCIUMUL

Buciumul este instrumentul fundamental pentru cultura pastorală. Aria etnogeografică europeană de referință cuprinde arcul carpatic și zone din jur, în care sunt populații vorbitoare de dialecte românești, descendente ale vechii romanității orientale, ajungând până în Beskidy vestici, ramură a Carpaților din Polonia, Slovacia și Cehia.

MF 1382b	[Doină]: „Păcurarul deplânge oile perdute”	Inf.: „o muiere”, „Román havasi kürt (tulnic) – Bucium (numit acolo tulnic), Corno in G”. Orig.: Albac – Torda-Aranyos. Culeg.: Béla Bartók, 1910.
-------------	---	--

03. VIDEO (până la 1:12)

http://www.youtube.com/watch?v=sxouq7VbE_o&feature=related

Semnal Chemarea lui Avram Iancu; melodie de dans Sârba moșilor; Când coboară oile la vale; Ciripit de păsărele; S-au coborât oile din munte; Chemare pentru băiat [Chemarea drăguțului]. Inf.: Paraschiva Petrușe, 53 a., Tulnic. Orig.: Pătrăhăițești – AB, 2009.

Judecata de Apoi, desen, 1545–1550, autor Maarten van Heemskerck (1498–1574).

Învierea de la Judecata de Apoi, pictură murală pe peretele vestic al Mănăstirii Voroneț, 1547.

Bătrân cioban român cu *trâmbiță*. Orig.: Giulești (MM), 24.07.1924.

Buciumaș din Oaș. AIEF, nr. 5446, foto Iosif Herțea.

D. 1373b	Semnal pastoral: <i>A oilor</i>	Inf.: Vasîi Baltă, 25 a., bucium. Orig.: Trip – SM. Culeg.: Constantin Brăiloiu și Tiberiu Alexandru, 28.09.1937.
----------	------------------------------------	---

Organologic, buciumul este un tub sonor deschis la ambele capetele, construit de obicei din lemn de brad, paltin, frasin, tei sau alun.

În România există cea mai mare familie de buciume, cinci tipuri grupate în două categorii, deosebite prin:

- lungime, între 130 și peste 300 cm;
- forma țevii, dreaptă ori încovoiată, conică pe toată lungimea sau cilindrică, având capătul inferior ușor conic.

Categoriile de buciume: drept și încovoiat.

Buciumul drept:

- cu tub cilindric, ușor conic la un capăt (nordul Transilvaniei și Bucovina România, Transcarpatia Ucraina);
- cu tub conic, legat cu inele din lemn (Munții Apuseni, Timoc Serbia), sau cu cercuri din metal (Bihor).

Tulnicărese din Munții Apuseni. AIEF, nr. 20706.

11. VIDEO (până la 0:42)

<http://www.youtube.com/watch?v=vEorKvTrpbA>

Semnal pastoral *Când urcă oile la munte, de Sf. Gheorghe*, Inf.: Ilija Janković, bucium. Orig.: Ždrelo, Braničevo. Culeg.: Dragoslav Dević, 15.10.1978. Foto: buciumași din valea Mlava, Timoc, Serbia.

Buciumul încovoiat:

- cu tub conic, cu partea inferioară puternic lărgită și încovoiată ca o pipă (nordul Moldovei, Bucovina);

12. VIDEO (până la 0:38)

<http://www.youtube.com/watch?v=-MJyYBOtMXY>

Semnal pastoral *Întorsu oilor*. Inf. Viorel Mîndrilă, bucium. Orig.: Câmpulung Moldovenesc – SV. Extras de pe D. „Folkmusik Från Rumänien”, I, track 6. Prod.: Caprice Records, CAP 1086, 1972. Autor compilație: Deben Bhattacharya, 1965. Posibil înregistrare originală AIEF. Imagine generic început: *Alexandru Puică, 11 a.* AIEF, nr. 6258, F.L. 10, foto Mihai Ieremia.

- cu tub cilindric, mai scurt, cu partea inferioară curbată și doar ușor lărgită (Muntenia și sudul Moldovei).

Ion Labă din Lopătari – BZ cântând cu buciumul. AIEF, foto Marian Lupașcu, 06.1980.

În nordul României (Țara Lăpușului, Maramureș, Bucovina), dar și peste graniță în Ucraina, buciumele sunt adesea din tablă, făcute de meșteșugarii locului.

Nicolae Pițiș din Lăpușu Românesc – MM, cântând cu „trâmghita”. AIEF, foto Ion Șerban, 12.08.2008.

În nordul României (Țara Lăpușului, Maramureș, Bucovina), dar și peste graniță în Ucraina, buciumele sunt adesea din tablă, făcute de meșteșugarii locului.

15. VIDEO

<http://www.youtube.com/watch?v=weaigJ1TMpQ&feature=related>

Semnal pastoral *Chemarea oilor*. Inf.: cioban, trâmbiță din tablă. Orig.: Munții Rarău, Bucovina – SV, probabil 07.2008.

În ciuda simplității instrumentului, repertoriul este bogat, de la semnalele onomatopeice pentru chemarea oilor, găinilor sau porcilor, animale antrenate prin reflexe condiționate, la cele rituale de înmormântare, de nuntă, de Crăciun și păstorești.

17. VIDEO

<http://www.youtube.com/watch?v=xnMI9gGoARA&feature=related>

Semnal funerar [*După morți*]. Inf.: femeie, tulnic. Orig.: Țara Moților – AB.

„Górale ślascy” adică muntenii silezieni, cum îi numesc polonezii, trăiesc în zona Beskid. Este o populație distinctă atât ca ocupații, obiceiuri, muzică, dans, repertorii, stiluri de interpretare, cât și ca arhitectură, tehnici de construcție, costume etc. Aici, între secolele XIV–XVII s-au așezat păstori valahi veniți din Transilvania, Bucovina, dar și din Balcani, cei pe care-i numim astăzi aromâni.

Goral din Istebna, acuarelă, 1846, autor Henryk Jastrzembski (1812–?).

József Broda (n. 1941) din Ustroń-Lipowiec – PL. AIEF, foto Marian Lupașcu, 13.06.2011.

CD Radio, track 06	Semnal funerar: <i>Pe culme</i>	Inf.: József Broda, 35a., „traba sațaska” [bucium]. Orig.: Ustroń-Lipowiec – PL. Înregistrare 1976.
-----------------------	-------------------------------------	--

„Róg”-ul este un instrument din lemn, conic, legat cu smicele, ușor încovoiat, lung de aproximativ 150 cm.

Jan Kavulok (1894–1976) cântă la róg [bucium] în cerdacul casei sale din Koniakow – PL.

CD Radio, track 01	„Melodie păstorească” [Semnal militar de repaus]	Inf.: Jan Kavulok, 80a., „róg” [bucium]. Orig.: Istebna – PL. Înregistrare 1974.
-----------------------	---	--

Zuzanna Kawulok, fiica lui Jan Kavulok, cântând la „róg” în casa tatălui. Foto Malgorzata din Wroclaw, probabil.